

The Role of Narrative Perspective and Semantic Units in Shaping Ideological Discourse in Ancient Iranian Theological Texts: An Analysis through Roger Fowler's Theory

Alborz Taheri

M.A. in Dramatic Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran;
alborz.taheri@gmail.com

Mohammad Jafar

Yousefian-Kenari*

Corresponding Author, Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran; yousefian@modares.ac.ir

Article Type

Research Article

Article History

Received

January 14, 2022

Received in Revised Form

March 31, 2022

Accepted

June 16, 2022

Published Online

June 22, 2025

Keywords

narrative perspective,
ideological discourse,
The Book of Arda Viraf,
Roger Fowler.

ABSTRACT

Literary critics and linguists have increasingly focused on the interplay between linguistic and literary-narrative elements when analyzing diverse texts. In this context, the present study aims to examine the formation of ideological discourse in *The Book of Arda Viraf*, an ancient theological work rich in literary and linguistic complexity. Conducted as a descriptive-analytical inquiry with a selected sample, the study centers on different narrative perspectives and their constitutive semantic units. The primary research question asks: How do three distinct planes of perspective—spatial, psychological, and ideological—function within *The Book of Arda Viraf* to construct and convey its ideological discourse, which reflects a coherent set of values and beliefs? The study employs Roger Fowler's theoretical framework, supplemented by the ideas of Halliday, Uspensky, and Genette. The analysis is based on the phonetic transcription and transliteration of the original text, alongside Zhaleh Amouzgar's Persian translation of Philippe Gignoux's French version. Findings indicate that *The Book of Arda Viraf* lacks a singular identifiable author and was not composed primarily for literary purposes. Nonetheless, it contains diverse narrative and linguistic elements that contribute significantly to the construction of its dominant ideological discourse throughout the narrative.

Cite this Article: Taheri, A., & Yousefian-Kenari, M. J. (2025). The role of narrative perspective and semantic units in shaping ideological discourse in ancient Iranian theological texts: An analysis through Roger Fowler's theory. *Literary Text Research*, 29(104), 98-123. <https://doi.org/10.22054/LTR.2022.65918.3511>

© 2025 by Allameh Tabataba'i University Press

Print ISSN: 2251-7138 **Online ISSN:** 2476-6186

Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Homepage: <https://ltr.atu.ac.ir>

DOI: 10.22054/LTR.2022.65918.3511

ATU
PRESS

Introduction

The growing importance of research on the functions of language in literary creation, criticism, and drama has shifted scholarly focus toward the linguistic potential of various texts—whether fiction, drama, or non-fiction. However, since linguistics began to integrate with literary criticism, significant disagreements have emerged between linguists and literary theorists. At one end of the spectrum, literary critics like David Lodge argue that linguistic tools cannot be effectively applied to literary analysis due to an inherent conflict between science and values. Lodge (1966) maintains that literature engages with values that resist scientific evaluation, whereas modern linguistics is a scientific discipline; therefore, linguistics can never replace literary criticism.

Conversely, linguists such as Roman Jakobson assert that literature is intrinsically connected to the structure of language, and thus, poetics and literature should be regarded as complementary to linguistics (Sebeok, 1960). This division has gradually blurred, influenced by developments in linguistics, the innovative narrative techniques of modernist writers like James Joyce, Virginia Woolf, and William Faulkner, and more recent language-conscious playwrights such as Mac Wellman, Len Jenkin, and Erik Ehn, who employ language in distinctive ways. This convergence has led many literary critics to recognize the relationship between linguistic features—such as grammatical structures and word formation—and the construction of meaning and overall textual characteristics (Barry, 2009).

In this context, Roger Fowler made a significant contribution by drawing on modern linguistic concepts and methods to offer a linguistic reinterpretation of dramatic elements in Aristotle's *Poetics* and other literary criticism concepts. Fowler's work prominently features the concept of discourse, which he examines through linguistic, literary, and dramatic lenses, viewing discourse as an active linguistic force within works of fiction.

Building on Fowler's theory, the present research investigates how different planes of narrative perspective and semantic units are employed in *The Book of Arda Viraf* to shape and present the text's dominant ideological discourse.

Literature Review

Two Persian-language studies have applied Roger Fowler's theories to literary analysis. In "Text and Discourse Analysis of Ibrahim Golestan's *Cripple* Based on Roger Fowler's Linguistic Theory," Abdollahian et al. (2018) examined Golestan's story through Fowler's concepts of surface structure and linguistic features such as suspense, ambiguity, repetition, oxymoron, pronoun deletion, referentiality, extensive verb use, long sentences, and rhetorical questions. Their analysis ultimately explored the notions of discourse and perspective within Golestan's narrative. In another study, "Discourse Analysis in Golshiri's *The House of Light* Using Roger Fowler's Theory," Abdollahian et al. (2020) focused on surface textual features—particularly syntactic disarray—to investigate discourse formation in Golshiri's story.

Regarding English-language literature, several attempts have been made to advance Fowler's theories. For example, Mair's (1985) article "*The 'New Stylistics': A Success Story or the Story of Successful Self-Deception?*" sought to extend Fowler's methodology alongside those of other linguists such as Louise Pratt. Studies directly related to the present inquiry have examined various conceptual and methodological aspects; for instance, Brunk's (2001) article "*En Otras Voces: Multiple Voices in Sandra Cisneros' 'The House on Mango Street'*" employed Fowler's and Uspensky's theories to analyze narrative perspective and polyphony.

A few studies have also addressed the linguistic–narrative features of *The Book of Arda Viraf* and the role of discourse in theological texts (e.g., Bazgir et al., 2018; Moghaddam et al., 2017). However, the novelty of the present research lies in its methodological approach, which employs literary–linguistic tools to examine the ideological discourse of *The Book of Arda Viraf*.

Among ancient Iranian theological texts—such as the *Ascension of Zoroaster*, *Ascension of Vishtaspa*, and *Ascension of Kartir*—*The Book of Arda Viraf* stands out as the most important and comprehensive, due to its considerable influence and the comparative studies conducted on it. While linguistic–literary elements in ancient Iranian theological texts generally function in a simpler manner compared to modern stories and novels, *The Book of Arda Viraf* makes extensive use of such elements to engage its audience and shape its dominant ideological discourse.

Methodology

This descriptive–analytical study employs Roger Fowler's theoretical framework to examine how *The Book of Arda Viraf* constructs its dominant discourse. The analysis focuses on the use of spatial, psychological, and ideological perspectives, as well as narrative personae and semantic units, in shaping the text's overarching ideological message.

Conclusion

The research findings reveal that ancient theological texts like *The Book of Arda Viraf* share similarities with modern fiction and non-fiction in their use of linguistic and semantic elements to construct discourse, often carrying a strong ideological charge. In *The Book of Arda Viraf*, the dominant ideological discourse unfolds as Viraf (or Wiraz) embarks on a journey to the afterlife, which can also be interpreted symbolically as an inner, spiritual voyage. Throughout this journey, the text shapes and presents its dominant discourse to the reader on multiple narrative levels by employing linguistic–literary elements such as spatializations and their associated semantic units, perspectives, focalizations (both the focalizer and the focalized), the meanings embodied by the personae, and the various functions of language.

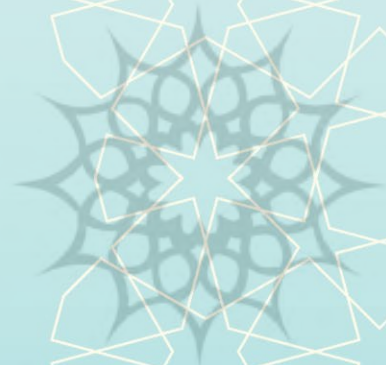
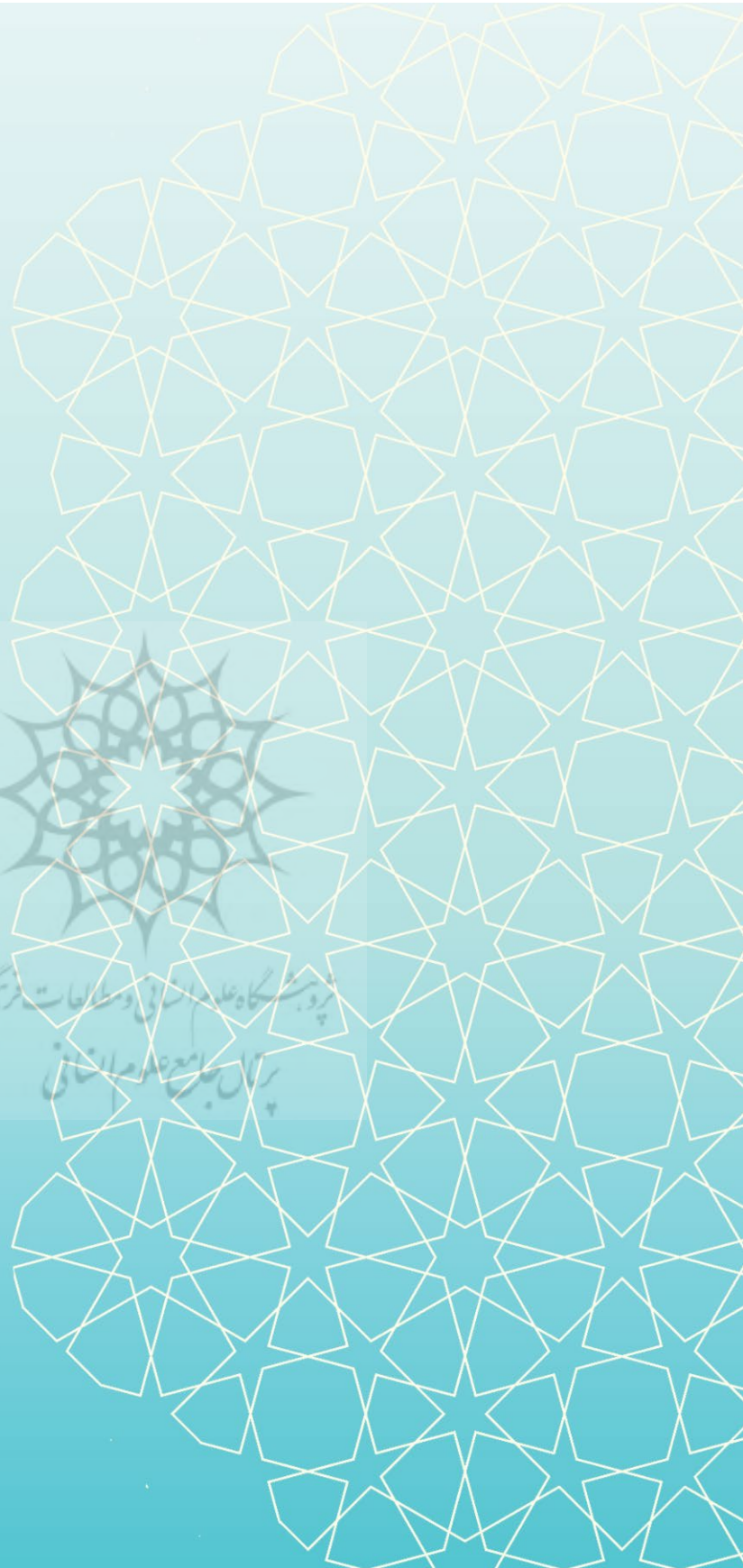
Over its 101 chapters, the book engages the reader by delineating norms of good and evil, alongside guidance for adhering to these moral principles. While Wiraz is introduced as a historical figure, he can also be understood symbolically—as can his journey—

representing a character who undergoes transformation under the influence of the text's ideological discourse.

The findings suggest that *The Book of Arda Viraf* does not rely on complex linguistic or semantic techniques to establish its dominant discourse. Compared to modern texts, the discourse formation here is relatively straightforward. Nonetheless, Fowler's analytical framework proved effective in examining ancient Iranian theological texts and may also be useful for analyzing more contemporary works of fiction and non-fiction.

In conclusion, most ancient Iranian theological texts, including *The Book of Arda Viraf*, lack a specific author and were not composed primarily for literary purposes—sometimes resembling prayers or devotional texts. Yet, they still employ particular literary-linguistic techniques to shape and convey their often ideological discourse to readers. These techniques bear resemblance to those found in modern literature, albeit in a simpler form.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کارکرد زاویه‌دید روایی و یکان‌های معنایی در شکل‌گیری گفتمان ایدئولوژیک کهن‌متن‌های الهیاتی ایران بر پایه آرای ادبی راجر فاولر

کارشناسی ارشد ادبیات نمایشی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران؛

alborz.taheri@gmail.com

نویسنده مسئول؛ دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران؛

yousefian@modares.ac.ir

البرز طاهری

محمدجعفر یوسفیان

کناری*

چکیده

اهمیت پیوند عناصر زبانی با عناصر ادبی و روایی در بررسی متون مختلف، بیش از هر زمان دیگر مورد توجه متقدمان ادبی و همین‌طور زبان‌شناسان است. در پژوهش حاضر تلاش شده تا به کمک سطوح مختلف زاویه‌دید روایی و یکان‌های معنایی تشکیل‌دهنده آن‌ها، چگونگی شکل‌گیری گفتمان ایدئولوژیک در «ارداویراف‌نامه» به‌عنوان یک اثر کهن و الهیاتی از ایران باستان، با ظرفیت‌های ادبی و زبانی متعدد، مورد بررسی قرار گیرد. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که این اثر چگونه به کمک سه سطح متفاوت زاویه‌دید (مکانی، روان‌شناختی و ایدئولوژیک)، گفتمان ایدئولوژیک خود را به‌عنوان گفتمان غالب، که نشان‌دهنده مجموعه‌ای از ارزش‌ها و باورهای درون متن است، با خواننده مطرح می‌کند و شکل می‌دهد. برای بررسی پاسخ این پرسش ضمن توجه به حروف‌نویسی و آوانویسی این متن، ترجمه ژاله آموزگار از متن فرانسوی فیلیپ ژینیو مدنظر بوده است. هسته اصلی چهارچوب نظری را آراء راجر فاولر شکل داده و در کنار نظرات وی از بحث‌های هالیدی، آسپنسکی و ژنت برای گسترش تحلیل‌های بخش نظری استفاده شده است. یافته‌های پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی و با بررسی مستقیم یک نمونه مطالعاتی انجام شده نشان می‌دهد که هرچند «ارداویراف‌نامه» به‌عنوان یک متن الهیاتی باستانی دارای نویسنده مشخصی نیست و به قصد ادبیت نیز خلق نشده؛ اما به سبب وجود عناصر روایی و زبانی مختلف، از ابتدای داستان تا پایان آن در حال شکل دادن گفتمان غالب خود است.

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۱۰/۲۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۱/۱۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۴/۲۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها

زاویه‌دید روایی،

گفتمان ایدئولوژیک،

ارداویراف‌نامه،

راجر فاولر.

استناد به این مقاله: طاهری، البرز، و یوسفیان کناری، محمدجعفر. (۱۴۰۴). کارکرد زاویه‌دید روایی و یکان‌های معنایی در شکل‌گیری گفتمان

ایدئولوژیک کهن‌متن‌های الهیاتی ایران بر پایه آرای ادبی راجر فاولر. متن پژوهی ادبی، ۲۹(۱۰۴)، ۹۸-۱۲۴.

<https://doi.org/10.22054/LTR.2022.65918.3511>

© ۱۴۰۴ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

شاپا چاپی: ۷۱۳۸-۲۲۵۱

شاپا الکترونیکی: ۶۱۸۶-۲۴۷۶

نشانی وبگاه: ltr.atu.ac.ir

مقدمه

با توجه به اهمیت روزافزون مطالعات زبان و کارکردهای متنوع آن در حوزه آفرینش و نقد ادبی و نمایشی، توجه به ظرفیت‌های زبانی متون مختلف (از جمله متون داستانی و نمایشی و یا ناداستان‌ها)، از اهمیت بالایی برخوردار است. با این وجود، از ابتدای ورود علم زبان‌شناسی به عرصه نقد ادبی، میان «زبان‌شناسان» و «منتقدان و نظریه‌پردازان ادبی» اختلاف‌نظرهای جدی وجود داشته است. در یک سرطیف، به منتقدان ادبی هم‌چون دیوید لاج می‌توان اشاره کرد که معتقد بودند به سبب وجود تضاد ذاتی میان «علم» و «ارزش» نمی‌توان از ابزارهای زبان‌شناسی در تحلیل و نقد ادبی استفاده کرد. لاج معتقد بود نمی‌توان ارزش‌ها را به شیوه علمی مورد سنجش قرار داد و از آن‌جا که ادبیات با ارزش‌ها سروکار دارد و زبان‌شناسی مدرن یک ابزار علمی است، زبان‌شناسی هیچ‌گاه نمی‌تواند جایگزین نقد ادبی شود (Lodge, 1966). در مقابل زبان‌شناسانی چون یاکوبسن معتقد بودند که ادبیات با ساختار کلام در ارتباط است و در نتیجه آن شعرشناسی و به‌طور کلی ادبیات را باید جزء مکمل زبان‌شناسی دانست (Sebeok, 1960). این گسست از یک طرف به واسطه تحولاتی که در حوزه زبان‌شناسی رخ داد و از طرف دیگر به سبب ظهور نویسندگان ادبیات نوگرا، مانند جیمز جویس، ویرجینیا وولف و ویلیام فاکنر در جریان داستان‌نویسی غرب و پس از آن و در چند دهه اخیر نمایشنامه‌نویسان زبان‌بنیادی چون مک وُلْمَن، لَن جَنکین و اریک اُمایر، به‌عنوان نویسندگانی که از ابزار «زبان» به شکلی متفاوت بهره می‌بردند، کم‌رنگ‌تر شد. تا آن‌جا که منتقدان ادبی همچون پیتربری به این مطلب که چگونه ویژگی‌های فنی زبان، مانند ساختارهای نحوی کلمات، در ساخت معنی و ویژگی‌های کلی متن اثرگذار است، اذعان داشتند (Barry, 2009). در میان زبان‌شناسان جدید، راجر فاولر، به سبب آن‌که در عین استفاده از مفاهیم، ایده‌ها و شیوه‌های زبان‌شناسی مدرن، به بازتعریف زبانی عناصر نمایشی در بوطیقای ارسطو و برخی از مفاهیم موجود در نقد ادبی پرداخت، توانست قدم مهمی در ایجاد یک پیوند جدید میان «زبان» و «آثار ادبی و نمایشی» بردارد. یکی از مفاهیمی که وی در آثار متعدد خود به آن اشاره داشته، «گفتمان» است. فاولر به کمک ابزارهای زبانی، ادبی و نمایشی مفهوم «گفتمان» را به‌عنوان زبانی که فعال است در آثار مختلف از جمله داستان‌ها و رمان‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد. این پژوهش قصد دارد تا به کمک نظریات فاولر به یک پرسش اساسی پاسخ دهد:

«ارداویراف‌نامه» چگونه به واسطه تغییر در سطوح زاویه دید روایی و یکان‌های معنایی، گفتمان حاکم بر متن را شکل داده و با خواننده خود مطرح کند؟

۱. پیشینه پژوهش

در میان پژوهش‌های فارسی انجام شده پیرامون آرای فاوُلر در حوزه مطالعاتی این پژوهش، به دو اثر می‌توان اشاره کرد. نخست، عبدالهیان و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل متن و گفتمان داستان لنگ از ابراهیم گلستان براساس نظریه زبان‌شناسی راجر فالر» به بررسی داستان گلستان از منظر نظریه فاوُلر پرداخته‌اند. در این پژوهش پس از بررسی مفهوم روساخت از منظر فاوُلر، ویژگی‌ها و نحوه کارکرد مواردی چون تعلیق، ابهام، تکرار، تضاد، حذف ضمیر، ارجاع واژگان، استفاده گسترده فعل، جملات طولانی و پرسش بلاغی را مورد بررسی قرار می‌دهند و در نهایت به بررسی مفهوم گفتمان و چشم‌انداز در داستان گلستان می‌پردازند. در پژوهش دوم، عبدالهیان و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل گفتمان داستان «خانه روشن» گلشیری با استفاده از نظریه راجر فاوُلر»، ضمن بررسی ویژگی‌های روساختی در متن مانند به هم‌ریختگی ساختار نحوی، به بررسی چگونگی شکل‌گیری گفتمان در داستان گلشیری می‌پردازند. در غرب نیز علاوه بر پژوهش‌هایی که در راستای تکمیل نظریات فاوُلر قدم برداشته‌اند، مانند مقاله میر (۱۹۸۵) با عنوان «سبک‌شناسی جدید: یک داستان موفق و یا خودفریبی موفق» که در آن تلاش می‌کند تا روش‌شناسی فاوُلر و زبان‌شناسان متأخرتری چون لوئیس پرت را تکمیل کند؛ مقاله‌هایی در حوزه مرتبط با پژوهش حاضر نیز انجام شده است. مهم‌ترین آن‌ها مقاله مهم برانک در رابطه با مفهوم زاویه‌دید و چشم‌انداز در داستان «خانه‌ای در خیابان مانگو» است که در آن از نظریات فاوُلر و اسپنسکی در تحلیل مفهوم چندصدایی استفاده می‌کند. هرچند در رابطه با ویژگی‌های زبانی و روایی «ارداویراف‌نامه» از یک سو و بررسی مفهوم «گفتمان» در متون الهیاتی از سوی دیگر پژوهش‌های مهمی چون «بررسی و تحلیل اهداف و ویژگی‌های پنج سفرنامه روحانی (گیل‌گمش، ارداویراف‌نامه، افسانه ار افلاطون، سیرالعباد سنایی، کمدی الهی دانته)» اثر بازگیر و همکاران (۱۳۹۷) و یا «نقش یادگفتمان‌ها در تحلیل گفتمانی سوره کهف (واکاوی داستان‌های یاران غار و خضر و موسی)» از مقدم و همکاران (۱۳۹۶) انجام شده است؛ تمایز اصلی این پژوهش با پژوهش‌های پیش از خود، بررسی گفتمان ایدئولوژیک این متن الهیاتی و کهن، به کمک ابزارهای ادبی و زبانی است. از آن‌جا که در میان کهن‌متن‌های الهیاتی ایران مانند معراج زرتشت، عروج گشتاسب و معراج کبیرتیر، ارداویراف‌نامه را می‌توان از حیث اثرگذاری و مطالعات تطبیقی انجام شده بر روی آن، مهم‌ترین و کامل‌ترین اثر در میان این دسته از متون دانست، نمونه مطالعاتی این پژوهش «ارداویراف‌نامه» انتخاب شده است. نکته پایانی در این بخش نیز اشاره به این مطلب است که هرچند در این دسته از متون «زبان» و «عناصر ادبی» کارکردی ساده‌تر به نسبت

داستان‌ها و رمان‌های مدرن دارند؛ اما به سبب آن که این آثار نیز برای برقراری ارتباط و همین‌طور شکل‌گیری گفتمان غالب خود از همین عناصر بهره می‌گیرند، می‌توان این دسته از آثار را نیز واجد شرایط بررسی دانست.

۲. مبانی نظری

از آن‌جا که تأکید پژوهش حاضر بر مقوله گفتمان و به‌طور خاص گفتمان ایدئولوژیک و نحوه شکل‌گیری آن به کمک عناصر روایی و یکان‌های معنایی است، ابتدا به بررسی مفهوم «گفتمان» و عواملی چون «زاویه دید» و «چشم‌انداز»، که در شکل‌گیری گفتمان متن اثرگذار هستند، پرداخته خواهد شد و سپس آرای فاولر در رابطه با تحلیل متون و پیوند آن با کهن متن‌های الهیاتی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۲-۱. گفتمان از منظر راجر فاولر^۱

بیش از پنجاه سال قبل، نظریه‌پردازان ساختارنگر روسی، مانند شک洛夫سکی و توماشوفسکی، دو اصطلاح «داستان‌مایه» و «بازگفت» را وارد بحث‌های مرتبط با نقد ادبی کردند. هرچند در میان آثار آن‌ها می‌توان در تعریف این دو اصطلاح تفاوت‌هایی را مشاهده کرد؛ اما به بیان کلی «داستان‌مایه» به مواد خام تشکیل‌دهنده داستان و «بازگفت» به نحوه روایت و بازگویی این مواد خام اشاره دارد. سال‌ها بعد، ساختارگرایان فرانسوی به تبعیت از روس‌ها، میان دو اصطلاح دیگر، «داستان» و «گفتمان»، تمایز قائل شدند که هرچند با دو مفهوم تعریف شده توسط روس‌ها تفاوت داشت؛ اما از اساس دارای شباهت‌های مشخصی با «داستان‌مایه» و «بازگفت» بود. آن‌چه از نظر فاولر مفهوم گفتمان را به زبان‌شناسی پیوند می‌دهد، این نکته است که یکی از کارکردهای گفتمان، انتقال اندیشه مؤلف اثر است و هیچ انتقال اندیشه‌ای نیست که در چهارچوب ارزش‌های بین‌فردی و زبان رابطه‌نما قرار نگیرد (فاولر، ۱۳۹۶)؛ البته این مطلب فارغ از آن است که این انتقال اندیشه به‌واسطه یک رمان مدرن و یا یک نوشته کهن الهیاتی انجام شود. در نظریات فاولر، «گفتمان» وجهی از «بازنمایی» است. وی ضمن اشاره به این نکته که متون داستانی و غیرداستانی (که گستره آن را از داستان‌های کوتاه و رمان‌ها تا تاریخ‌نگاری‌ها و متون الهیاتی می‌توان در نظر گرفت)، ناگزیر از طریق رسانه خود، یعنی بیان زبانی خاص رمزگشایی می‌شوند، بازنمایی را فراگردی بیانی می‌شمارد و دو وجه «متن» و «گفتمان» را وجوه آن می‌نامد (همان). فاولر در ادامه بحث خود، به دو نکته در رابطه با «زبان» متن و در نتیجه آن پیوندی که با مفهوم «گفتمان» دارد، اشاره می‌کند. نخست آن که «زبان» قطعاً حامل یک نگرش

مشخص است و دوم آن که «زبان» با جامعه مخاطب خود در ارتباط است. به طور مثال در متن کهن و الهیاتی مانند «ارداویراف‌نامه»، زبان در عین آن که در راستای مشخص شدن ایدئولوژی کارکرد دارد، به زبانی متناسب با زبان آن موقع جامعه ساسانی، از حیث تناسب آن با ساختار اجتماعی آن زمان، نگاشته شده است. از پیوند میان نظریات نظریه‌پردازان روس و فرانسوی با نظریات فاولر این نکته حاصل می‌شود که گفتمان در یک اثر از تعامل سه عامل پدید می‌آید: «قراردادهای فرهنگی، استفاده نویسنده از صورت زبانی این قراردادها برای بیان محتوای مورد نظرش و فعالیت خواننده در آزادسازی معنا از متن» (همان). در مورد کهن متن‌های الهیاتی ایران اهمیت عامل اول و سوم بر کسی پوشیده نیست، اما در مورد عامل دوم باید به این نکته توجه داشت که مشخص نبودن یک نویسنده واحد برای این دسته از متون (چه متن‌هایی مثل «ارداویراف‌نامه» که ساختاری مشخص و شبه ادبی دارند و چه متن‌های دیگری که بیش‌تر به اوراد و مانند آن شباهت دارند). به معنای نداشتن نویسنده نیست و خالق متن چه جنبه انسانی داشته باشد و چه جنبه معنوی، از زبان و قراردادهای آن برای خلق معنا و یا برقراری ارتباط با جامعه هدف خود استفاده کرده است. تمرکز پژوهش حاضر نیز در بررسی گفتمان «ارداویراف‌نامه» بر همین عامل و به کمک عناصر روایی و زبانی است.

۲-۲. چشم‌انداز و زاویه‌دید از منظر راجر فاولر^۲

فاولر در در آثار مهم خود مفهوم «گفتمان» را به کمک دو اصطلاح «چشم‌انداز» و «دیدگاه یا زاویه‌دید» بررسی می‌کند. فاولر «چشم‌انداز» را معادل ادبی برای موقعیت یا زاویه مشاهده یک اثر در هنرهای بصری مانند نقاشی در نظر می‌گیرد و آن را به دو شکل، یکی از منظر بصری (ثابت/متحرک) و دیگری از منظر ادبی، (بیرونی/درونی) تقسیم‌بندی می‌کند. تقسیم‌بندی نخست به ثابت یا متحرک بودن راوی و تقسیم‌بندی دوم به میزان نفوذ راوی به احساسات و افکار شخصیت‌ها اشاره دارد؛ اما فاولر «زاویه‌دید» را به نسبت «چشم‌انداز» عنصر مهم‌تر و جامع‌تری در بحث «گفتمان» می‌پندارد و پیوند آن با «نگرش نویسنده» به معنای ایدئولوژیک آن را، پیوندی نزدیک‌تر در نظر می‌گیرد. در بحث «زاویه‌دید» فاولر ضمن قیاس نظریات نشانه‌شناس روس بوریس آسپنسکی و ساخت‌گرای فرانسوی ژرار ژنت و اشاره به شباهت‌ها و تفاوت‌های نظریات آن‌ها، تقسیم‌بندی آسپنسکی از انواع زاویه دید را مبنای نظریات خود قرار می‌دهد.

آسپنسکی زاویه‌دید را در چهار سطح مطرح می‌کند: (۱) زاویه‌دید «ایدئولوژیک»؛ (۲) سطح «لفظی - لغوی»؛ (۳) «الف» سطح «مکانی» و (ب) سطح «زمانی»؛ (۴) سطح «روان‌شناختی» که مفهوم

«تمرکزبخشی» ژنت را نیز در برمی گیرد. از نظر فاوُلر سطح «لفظی-لغوی» سطح مستقلی نیست؛ بلکه در برگیرنده مباحثی از قبیل این که شخصیت‌ها چگونه نام‌گذاری شده‌اند و بازنمایی سخن آن‌ها چگونه است، که این بازنمایی سخن و افکار شخصیت در واقع باید بخشی از سطح روان‌شناختی باشد (فاوُلر، ۱۳۹۵).

فاوُلر ابتدا «سطح زمانی- مکانی» را مورد بررسی قرار می‌دهد. در نظریات وی «سطح مکانی» زاویه‌دید را تقریباً برابر با همان مفهوم بصری «چشم‌انداز» و سطح «زمانی» زاویه‌دید را به بیانی مقدمه‌ای بر سطوح دیگر زاویه‌دید می‌توان در نظر گرفت. کارکرد اصلی این دو سطح، بازنمایی جهانی است که داستان قرار است در آن واقع شود و گاه مستقیم و گاه غیرمستقیم بر سطوح دیگر نیز تأثیر گذار هستند؛ اما آن‌چه در شکل‌گیری گفتمان و سپس ایدئولوژی یک متن به صورت مستقیم اثر گذار است، سطوح «ایدئولوژیک» و «روان‌شناختی» زاویه‌دید هستند که از منظر فاوُلر به کمک ابزارهای زبانی دقیق‌تر قابل بررسی هستند.

فاوُلر معتقد است محتوای ایدئولوژی، بر فرض مسیحیت تولستوی یا نگاه جنسیت‌گرای لارنس، استبدادستیزی اُروِل و غیره چیزی است که با تحلیل باید به تعریف آن رسید و تحلیل زبان‌شناختی می‌تواند در روشن کردن وجود چنین مفاهیم و درون‌مایه‌هایی در متن بسیار کارساز و مؤثر باشد (همان).

«سطح ایدئولوژیک» به مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا باورهایی که از طریق زبان در متن با خواننده در میان گذاشته می‌شود و «سطح روان‌شناختی» که ناظر بر گونه‌های مختلف گفتمان بر اساس روابط میان راوی و شخصیت‌های داستان است، اشاره دارد (همان). تمرکز فاوُلر در بررسی گفتمان آثار ادبی مختلف نیز در میان انواع زاویه‌دید، بیش‌تر بر این دو سطح است. از نظر فاوُلر «سطح ایدئولوژیک»، که می‌توان آن را به بیانی ادبی- نمایشی برابر با درون‌مایه به معنای فکر اصلی و مسلط اثر دانست، می‌تواند به دو شیوه مستقیم و کم‌تر مستقیم در متن نمود پیدا کند. در حالت نخست راوی به صورت مستقیم باورها، اعتقادات و قضاوت‌های خود را بیان می‌دارد و در حالت کم‌تر مستقیم، ابزارهای زبانی در شکل‌گیری این سطح کارکرد دارند. در بحث زاویه‌دید «روان‌شناختی یا ادارکی» نیز، فاوُلر چهار نوع نظرگاه را (دو نوع درونی و دو نوع بیرونی) برای انواع راویان داستان برمی‌شمارد. روایت از نظرگاه درونی از منظر ادراک شخصیت گفته می‌شود و احساسات و عواطف و ارزش‌گذاری‌های او را در مورد قضایای داستان بیان می‌کند - که فاوُلر این را نظرگاه نوع (الف)

می‌نامد - یا ممکن است نظرگاه درونی از دید کسی باشد که به صورت مستقیم در داستان نیست؛ اما از شخصیت‌ها باخبر است، مثلاً یک راوی همه چیز دان (نوع ب). زاویه‌دید بیرونی ممکن است، شخصیت‌ها را از منظر یکی از قهرمانان توصیف کند، بدون دسترسی خاص به باورها و احساسات خصوصی آن‌ها (نوع ج) و ممکن است گاه بر این محدودیت دسترسی تأکیدی خاص شود؛ یعنی هیچ دستیابی به ایدئولوژی شخصیت وجود نداشته باشد (نوع د) (همان).

تمرکز پژوهش حاضر بر روی متون الهیاتی مانند ارداویراف‌نامه است و از آن جا که هدف اصلی این دسته از متون نه خلق یک اثر ادبی؛ بلکه انتقال یک ایدئولوژی بوده، مشخصاً سطح «ایدئولوژیک» از اهمیت بیش تری برخوردار است و رابطه باقی سطوح (به طور خاص سطح مکانی و روان‌شناختی) با این سطح می‌بایست مورد بررسی قرار گیرد.

در کنار بحث «زاویه‌دید» و «چشم‌انداز» عوامل دیگری مانند وجه‌نمایی، نقش‌های زبانی که شخصیت‌های داستانی بر عهده می‌گیرند (کنش‌گر، کنش‌پذیر و مانند آن)، انواع راویان موجود در داستان و معاین‌های تشکیل‌دهنده محتوا (یکان‌های معنایی) و شخصیت‌های درون داستان نیز، از این جهت که شیوه اندیشیدن، فراگردهای ذهنی، جهان‌بینی اثر و یا به تعبیر فاولر «ساختار گفتمان» یک متن را عیان می‌کنند بر شکل‌گیری گفتمان تأثیرگذار هستند. در این پژوهش نیز در بررسی سطوح مختلف زاویه‌دید و برای تبیین بهتر گفتمان ایدئولوژیک «ارداویراف‌نامه»، از برخی از این مفاهیم استفاده شده است.

۳-۲. تحلیل متن‌های الهیاتی بر پایه آرای فاولر

آخرین نکته‌ای که در این بحث باید مدنظر داشت، چگونگی تحلیل متون الهیاتی به کمک آرای فاولر است. از آن جا که تمرکز اصلی فاولر در تحلیل‌هایی که ارائه می‌دهد بر روی گونه رمان و خصوصاً رمان‌های مدرن است، توجه به این نکته که آیا نظریات و تحلیل‌های وی قابلیت تعمیم به دیگر متون را نیز دارد یا خیر، حائز اهمیت است. یکی از تفاوت‌های رویکرد و نگاه فاولر به مقوله «زبان» در تحلیل‌های وی نسبت به سایر زبان‌شناسان مانند یاکوبسن و موکاروفسکی در این مطلب است که او قائل به وجود تفاوت میان زبان شعری یا ادبی یا معمولی نبود و اعتقاد داشت که این بحث‌ها به لحاظ تجربی، نه تنها موجه نیستند؛ بلکه مانع جدی در راه نقد زبان‌شناسانه هستند (فاولر، ۱۳۹۷). این نگاه وی را می‌توان میان زبان رمان و زبان متون الهیاتی نیز تعمیم داد. فاولر در کتاب *سبک و زبان در نقد ادبی* به نحوی دیگر به این مطلب اشاره می‌کند:

این نوع تأثیرگذاری که در شعر پوپ می‌بینیم و به مقیاس زیادی در دیگر آثار از این نوع یافت می‌شود، ویژگی خاص ادبیات نیست و صرفاً هم در متونی که جامعه ما ادبی می‌داند دیده نمی‌شود. خلق معنای تازه و به تبع آن ایجاد ادراکی جدید ویژگی همه زبان‌هاست (فاولر، ۱۳۹۵).

این نگرش فاولر به زبان و پررنگ کردن وجه عام آن (در برابر دوگانه وجه ادبی در برابر وجه روزمره و یا به اصطلاح غیرادبی) سبب می‌شود تا بتوان به تعمیم رویکرد وی در مورد متونی که مورد مطالعه خود او نبوده است نیز اندیشید. وی معتقد بود تأثیر بلاغی و نگرشی، شرط لازم همه کاربردهای زبان است و از این رو آن را منحصر به زبان آثار ادبی در نظر نمی‌گرفت (فاولر، ۱۳۹۶). فاولر حتی گام را فراتر می‌نهد و بیان می‌دارد که آثار سنتی هم می‌توانند دارای ویژگی‌های خاصی در ایجاد گفتمان باشند.

یکی از جنبه‌های خلاقیت ادبی ایجاد گفتمان‌هایی است که از منظری خاص تازه به نظر می‌رسند. مقصود صرفاً کارهایی نیست که سبک آزمایشی‌هایی خاص یا بسیار پیشرو و آوانگارد محسوب می‌شوند. حتی گونه‌های سنتی نوشتار ممکن است با ایجاد صدایی تازه سبب شگفتی شوند. صدایی که از آثار پیشین خود کاملاً متمایز باشد و همچنین با انبوه تولیدات زبانی که در زندگی روزمره انسان‌ها را در برگرفته متفاوت به نظر رسد (فاولر، ۱۳۹۵).

به این ترتیب و با توجه به گفتار خود فاولر در آثار و مقالات وی می‌توان استنباط کرد که الگوی ارائه شده توسط او در بررسی رمان‌های مدرن، قابل تعمیم به تحلیل دیگر انواع متون ادبی، مانند متون داستانی و غیرداستانی نیز باشد.

۳. بحث و بررسی

برای متون مختلف الهیاتی، از ارداویراف‌نامه که یک متن داستانی - الهیاتی شناخته می‌شود تا آثار دیگری چون زبور، تورات، انجیل و قرآن که جزو کتب آسمانی ادیان مختلف به حساب می‌آیند و در کنار تشریح احکام تشریعی با به کارگیری عناصر زبانی، ادبی و داستانی به موضوعات و مسائل اخلاقی نیز می‌پردازند، می‌توان با وجود تمام تفاوت‌هایی که میان این متون وجود دارد، یک هدف واحد برای همه آن‌ها در نظر گرفت و آن انتقال یک ایدئولوژی مشخص به خوانندگان متن است.

ارداویراف‌نامه در ظاهر داستان سفر موبدی به نام «ویراز» به دنیای مردگان با هدف نجات جامعه آن زمان ساسانی از الحاد و شک و اختلاف است:

و بسیار گونه سخن‌ها و اندیشه‌ها در این باره بود که باید چاره خواهیم و کسی از ما برود و از مینوان آگاهی آورد تا مردمانی که در این جهان هستند بدانند که این یسنا، درون و آفرینگان و نیرنگ و پادیاب و یوزداهری که ما به جای می‌آوریم به ایزدان رسد یا به دیوان، و به فریاد روان ما رسد یا نه (ژینیو، ۱۳۹۸).

در طی این سلوک عرفانی «ویراز»، که دارای وجوه نمادین متعدّد است و حتی آن را یک سفر درونی نیز می‌توان در نظر گرفت، گفتمان ایدئولوژیک متن آرام آرام به کمک عناصر مختلف شروع به شکل گرفتن می‌کند تا نهایتاً در فصل پایانی کتاب (و یا به بیانی دیگر در فصل پایانی سفر «ویراز»، ایدئولوژی مشخص کتاب توسط اورمزد خدای به «ویراز» مستقیماً گفته می‌شود.

۳-۱. سطح «مکانی-زمانی» زاویه دید در ارداویراف‌نامه

یکی از وجوه مهم در ارداویراف‌نامه، فضا‌سازی‌های موجود در متن است. در این متن کهن الهیاتی باستانی می‌توان مواردی چون نحوه چینش کلمات و یا پیوستگی موجود در رو‌ساخت متن که سبب ایجاد یک انسجام محیطی در طول داستان می‌شود که حتی قابل قیاس با رمان‌های مدرن است، را یافت؛ اما آنچه از سطح «مکانی-زمانی» زاویه دید در ارداویراف‌نامه برای این پژوهش اهمیت دارد، نحوه اثرگذاری این سطح بر شکل‌گیری گفتمان ایدئولوژیک متن است. از آن‌جا که «زمان» در «ارداویراف‌نامه» تک‌بعدی و تخت است و به‌جز آغاز فصل چهارم که بازگشتی به عقب در روایت برای نقل مشاهدات «ویراز» رخ می‌دهد، باقی داستان به شکلی خطی روایت می‌شود و به‌طور کلی اثرگذاری آن بر شکل‌گیری گفتمان به نسبت مکان بسیار کم‌رنگ است، تمرکز اصلی در بررسی این سطح از زاویه دید، بر ویژگی‌های مکانی است. برای بررسی ترفندهای استفاده شده در سطح مکانی، که فاولر نیز در تحلیل‌های خود از آن‌ها کمک گرفته است، می‌توان به‌طورمثال به بندهای ۱ تا ۷ فصل ۱۸ و بند ۱ فصل ۵۳ کتاب که در رابطه با دوزخ و دوزخیان است، رجوع کرد:

۱ پس سروش اهل و آذر ایزد دست مرا گرفتند و چون چندی رفتم ۲ چنان، سرما، زمستان، خشکی و بدبویی دیدم که هرگز در گیتی به آن گونه نه دیده و نه شنیده بودم ۳ و چون فرازتر رفتم دوزخ ترسناک را دیدم ژرف هم‌چون سهمگین‌ترین چاه که در تنگ‌تر و بیمگین‌تر جایی فرو برده شده باشد. ۴ در تاریکی آن‌چنان تاریکی که آن را به دست می‌توان فراز گرفت، به چنان بدبویی که بینی هر کسی را که آن باد در شود بتراشد و او بلرزد و بیفتد. ۵ آن‌چنان تنگ که به دلیل تنگی،

هیچ کس نمی‌تواند آن‌جا بایستد. ۶ و هر کس چنین اندیشد که: «تنهایم» ۷ و چون سه شبانه‌روز بگذرد گوید: «نه هزار سال تمام شد و مرا رها نمی‌کنند» (همان).

۱ پس سروش اهل و آذر ایزد دست مرا گرفتند و مرا به چکادداتی زیر پل چینود، به بیابانی بردند و در میان آن بیابان، زیر پل چینود، زمین دوزخ را نشان دادند (همان).

نخستین ابزار استفاده شده در جهت تبیین این سطح از زاویه دید، اسم‌هایی است که با «مناظر» ارتباط دارد. اسم‌هایی نظیر «چکادداتی»^۳، «پل چینود»^۴، «بیابان»^۵ و «زمین دوزخ»^۶ در مثال دوم نمونه‌هایی از این نوع اسامی هستند. استفاده از قیدهای مکانی هم‌چون «فرازتر»^۷، «زیر»^۸ و یا «سی‌گام»^۹، که علاوه بر نمونه حاضر در فصول ابتدایی نیز از آن‌ها استفاده شده، ترفند دوم سطح مکانی زاویه دید است؛ اما ترفند سوم و مهم‌ترین ابزاری که در ارداویراف‌نامه از حیث اثرگذاری بر گفتمان ایدئولوژیک استفاده شده، صفاتی است که در تبیین فضای محیط کمک‌کننده هستند. صفاتی چون «تنگ‌تر»^{۱۰}، «بیمگین‌تر»^{۱۱}، «تاریکی»^{۱۲} و «بدبویی»^{۱۳} در مثال نخست از این دست ترفندها به حساب می‌آید؛ در حالی که صفات موجود در فصول دوزخ از معنای منفی تشکیل شده‌اند، در فصول مرتبط با بهشت از صفاتی چون «روشنی»^{۱۴}، «فراخی»^{۱۵}، «شادی»^{۱۶} و یا «درخشانی»^{۱۷}، که همه حامل معنای مثبتی هستند در جهت فضاسازی این فصول استفاده شده است. در فصول دوزخ با عبارت‌هایی هم‌چون «آن (دوزخ) به نظر من هم‌چون چاهی آمد که هزار آرش به بن آن نرسد» (همان) به جایگاه پست و پایین دوزخیان در متن اشاره می‌شود و این در حالی است که ویراز در توصیف بهشت و در هر فصل آن به مکانی بلندتر و بالاتر در حرکت است. این فضاسازی‌ها که خصوصاً از طریق ترفندهای دوم و سوم و به کمک معنای منفی ذکر شده (معنای منفی در فضاسازی‌های فصول دوزخ و معنای مثبت در فضاسازی‌های فصول بهشت) و مشابه آن و ساختارهای نحوی مختلف انجام می‌شود، در راستای بازنمایی جهان پس از مرگ، که ویژگی اصلی سطح مکانی زاویه دید در «ارداویراف‌نامه» است، کارکرد دارد. در گفتمان ایدئولوژیکی که ارداویراف‌نامه ارائه می‌دهد، کسانی که در دنیا گناه کرده‌اند (دوزخیان)، جایگاه پست و همراه با سختی و شکنجه فراوان و کسانی که در دنیا ثواب کرده‌اند (بهشتیان)، جایگاه رفیع و همراه با شادی و روشنی فراوانی دارند. این وضعیت همان‌طور که شرح کوتاهی از آن رفت، به دقت در ارداویراف‌نامه و به کمک زاویه دید مکانی بازنمایی می‌شود.

۳-۲. سطح «روان‌شناختی» زاویه دید در ارداویراف‌نامه

تمرکز اصلی این سطح از زاویه‌دید که با بحث «تمرکزبخشی» ژرار ژنت نیز هماهنگی بسیاری دارد، بر راوی یا راویان و زاویه دیدی است که آن‌ها در طول داستان اتخاذ می‌کنند. از آن‌جا که در انتقال گفتمان غالب متون، این سطح نقشی اساسی دارد و در آرای فاولر نیز سطح «روان‌شناختی» را می‌توان محل تلاقی روایت و گفتمان دانست، در این بخش به بررسی چگونگی عملکرد زاویه‌دید روان‌شناختی و تأثیرات نظرگاه‌های اتخاذشده توسط راویان «ارداویراف‌نامه» در ساخت گفتمان این متن، پرداخته خواهد شد. برای ورود به بحث توجه به این نکته لازم است که ارداویراف‌نامه دارای دو راوی است و سطح «روان‌شناختی» هر کدام را می‌بایست جداگانه مورد بررسی قرار داد.

سه فصل نخست توسط یک روای سوم‌شخص و دانای کل که در تقسیم‌بندی راویان از نظر فاولر آن را می‌توان نزدیک به راوی نوع «الف» که نظرگاه درونی اتخاذ کرده بازشناخت، روایت می‌شود. تمرکز این راوی، که یک روایت خطی را برای خواننده تعریف می‌کند، نخست بر توصیف شرایط اجتماعی، سیاسی، مذهبی و تاریخی ایران و سپس بر توضیح مقدمات سفر ویراز و بازگشت وی است. راوی سوم‌شخص، که در ظاهر نویسنده داستان نیز است، یک راوی قضاوت‌گر به حساب می‌آید که در طول روایت سه فصل نخست در رابطه با اتفاقات و انسان‌های مختلف ارزش‌گذاری می‌کند و به بیان احساسات و عواطف خود نیز می‌پردازد. به‌طورمثال راوی اسکندر مقدونی را در فصل نخست با عبارت‌هایی هم‌چون «گجسته»^{۱۸}، «بدبخت»^{۱۹} و «اشموغ دروند بدکردار»^{۲۰} به خواننده معرفی می‌کند و سرانجام وی را نیز نابودی و روانه شدن به دوزخ می‌داند؛ اما مهم‌ترین نقش این راوی در گفتمان ایدئولوژیک اثر آماده‌سازی بستر اولیه برای ایجاد این گفتمان است. به‌طورمثال در همان فصل نخست راوی وضعی آشفته آن زمان ایران را فقط معلول حمله اسکندر (که او هم از جانب «گجسته گنامینو دروند»^{۲۱} فرستاده است). نمی‌داند؛ بلکه آن را به وضعی دینی آن زمان جامعه نیز گره می‌زند:

۸ و پس از آن هر یک از مردمان ایرانشهر را با دیگری آشوب و پیکار بود و چون ایشان را فرمانروا و دهد و سالار و دستور دین آگاه نبود،^۹ و در برابر مسائل ایزدان در گمان بودند و گونه‌های بسیاری از کیش‌ها و باورها و الحادها و شک و اختلاف رأی در جهان به پیدایی آمد (همان).

راوی سوم شخص و دانای کل، تنها راه نجات آن زمان جامعه ساسانی را وابسته به «مغ مردان» و «دستوران دین» و در نتیجه آن انتقال پیام به ایزدان و خبر آوردن از دنیای پس از مرگ به خواننده داستان معرفی می‌کند و پس از آن مَقدمات سفر و بازگشت ویراز را شرح می‌دهد.

اما از فصل چهارم تا انتهای کتاب، راوی داستان از سوم شخص به اول شخص تغییر می‌کند و از این فصل به بعد روایت را «ویراز» که شخصیت اصلی داستان نیز به شمار می‌آید، بر عهده می‌گیرد. نظرگاهی که ویراز از منظر سطح روان‌شناختی، اتخاذ می‌کند به نسبت راوی سوم شخص داستان پیچیده‌تر است. نظرگاه «ویراز» از یک منظر و به دلایلی چون عدم گزارش افکار درونی شخصیت‌ها به نظرگاه «بیرونی» شباهت‌هایی دارد و در تقسیم‌بندی مدنظر فاولر به راوی نوع «ج» نزدیک است؛ اما از آن‌جا که روند طی شدن این فصول پیوند عمیقی با ادراک شخصیت اصلی داستان دارد و حتی همان‌طور که پیش از این نیز اشاره شد کل سفر ویراز را یک سفر درونی و ذهنی می‌توان پنداشت، با وجود عدم بیان ارزش‌گذاری‌ها و قضاوت‌ها، نظرگاه اصلی را که «ویراز» در روایت خود دارد مانند راوی سوم شخص، یک نظرگاه درونی (نوع «الف») می‌توان در نظر گرفت؛ علاوه‌براین، «ویراز» را نوعی راوی «اعتراف‌گر» نیز می‌توان شناسایی کرد که در طول داستان صرفاً رخدادهایی را شرح می‌دهد که شاهدشان بوده است و برخلاف راوی سوم شخص سه فصل نخست دست به قضاوت نمی‌زند. تمرکز اصلی این راوی بر روایت گزارش‌وار مکالمه‌های خود با شخصیت‌های دیگر داستان (به‌خصوص سروش اهل و آذر ایزد)، توصیف فضا‌سازی‌ها و مکان‌ها (در پیوند با سطح «مکانی») و نهایتاً توصیف پاداش بهشتیان و مجازات‌های دوزخیان (در پیوند با سطح «ایدئولوژیک») است. اهمیت سطح روان‌شناختی زاویه‌دید راوی این فصول، از این جهت است که در طول روایت «ویراز»، گفتمان غالب داستان آرام شروع به شکل‌گیری می‌کند و این مشاهدات ویراز و گزارش وی از دنیای پس از مرگ و سرنوشت آدمیان است که اساساً بستر گفتمان ایدئولوژیک اثر را مهیا می‌سازد. البته از منظری دیگر نیز می‌توان روایت «ویراز» را مورد بررسی قرار داد و آن «کانونی‌گر» و «کانونی‌شده‌ها» است که در بخش بعد به آن پرداخته خواهد شد؛ به این ترتیب سطح روان‌شناختی زاویه‌دید در ارداویراف‌نامه را به‌عنوان بستری که گفتمان ایدئولوژیک قرار است بر روی آن شکل بگیرد، می‌توان شناسایی کرد.

۳-۳. سطح «ایدئولوژیک» زاویه‌دید در ارداویراف‌نامه

همان‌طور که پیش از این نیز شرح آن رفت، گفتمان غالب در «ارداویراف‌نامه»، گفتمان ایدئولوژیک است و تمام عناصر روایی و زبانی داستان در حال شکل‌دادن این گفتمان هستند. در دو

بخش قبل، نشان داده شد که چطور دو سطح «مکانی» (به کمک معنابن‌ها و برخی نقش‌های دستوری مانند صفات و قیود) و «روان‌شناختی» (به کمک راویان داستانی و نظرگاه بیرونی یا درونی که اتخاذ می‌کنند) در فضاسازی‌ها و بسترسازی‌های شکل‌گیری این گفتمان مؤثر هستند و کارکرد دارند. در این بخش به بررسی باقی عناصر روایی و زبانی که مستقیماً بر گفتمان ایدئولوژیک اثر گذار هستند، پرداخته خواهد شد.

۳-۱. کانونی‌گر و کانونی‌شده

همان‌طور که اشاره شد، از فصل چهارم و پس از جمله «و او فرمود ایدون بنویسند»، راوی سوم شخص داستان به راوی اول شخص تغییر کرده و پس از آن اطلاعات خواننده صرفاً محدود به مشاهدات «ویراز» است. این تغییر را به تعبیر ژنت، می‌توان نوعی «کانونی‌سازی» برشمرد. «کانونی‌سازی» موجود در ارداویراف‌نامه از نوع «درونی ثابت» است و این درونی‌بودن در بررسی مؤلفه‌های مختلف نمود پیدا می‌کند؛ به‌طورمثال از منظر ادراکی، کانونی‌گری محدود به حضور اشخاص است و یا از نظر مؤلفه شناختی دانش ویراز به عنوان «کانونی‌گر» یک دانش محدود به حساب می‌آید. «کانونی‌سازی» موجود در ارداویراف‌نامه مانند باقی «کانونی‌سازی‌ها» به دو جزء فاعل («کانونی‌گر») و مفعول («کانونی‌شده») نیاز دارد. در این متن و از فصل چهارم، «ویراز» یگانه «کانونی‌گر» داستان است؛ اما «کانونی‌شده‌ها»، که در تشکیل گفتمان متن نیز از اهمیت بالاتری برخوردار هستند، بسیار بیش‌ترند. آسپنسکی و متأثر از وی، فاولر، در بحث مؤلفه ایدئولوژیک «کانونی‌سازی» به این نکته اشاره می‌کند که جهان‌بینی غالب متن - که توسط «کانونی‌گر» غالب ارائه می‌شود - در عین آن که هنجارهای متن را ارائه می‌دهد، تمام نگرش‌های دیگر را نیز تابع عقاید خود می‌کند (Uspensky, 1973). مسئله‌ای که در رابطه با ارداویراف‌نامه نیز کاملاً صادق است. چهارچوب ایدئولوژیک اثر از همان سه فصل نخست و توسط راوی سوم شخص مشخص می‌شود: «جامعه‌ای که درگیر الحاد و بی‌دینی است، دچار هرج و مرج، خشونت و فروپاشی می‌شود و تنها راه نجات بازگشت به دین و دستورات آن است». از فصل چهارم «ویراز» به عنوان «کانونی‌گر غالب» نماینده نمایش و اثبات این ایدئولوژی به کمک «کانونی‌شده‌های» داستان است و دقیقاً همین نکته است که سبب می‌شود «کانونی‌شده‌ها» نقشی پررنگ‌تر و مهم‌تری در تشکیل گفتمان داشته باشند؛ چراکه هر «کانونی‌شده‌ای» که در راستای این جهان‌بینی رفتار کرده، جایگاهی ستایش‌آمیز به دست آورده و هر «کانونی‌شده‌ای» که خلاف آن عمل کرده، به بیان ویراز دچار پادافره‌ای گران شده است. به بیان دیگر متن به کمک این «کانونی‌شده‌ها» و به شکلی نمادین هنجارهای مثبت و منفی متن را شکل می‌دهد و این تعیین هنجارها،

مهم‌ترین کارکرد «کانونی‌شده‌ها» در طول داستان است؛ اما پیوند این «کانونی‌شده‌های نمادین» با معنابن‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها است که به شکلی کامل‌تر بر گفتمان ایدئولوژیک «ارداویراف‌نامه» اثر می‌گذارد. در بخش بعد و برای تحلیل دقیق‌تر «کانونی‌شده‌ها» از مفاهیم فالور در تحلیل شخصیت‌های داستان استفاده شده است.

۳-۲. شخص‌واره‌ها^{۲۲} و یکان‌های معنایی

فالور معتقد بود شخصیت‌ها و اسم‌های درون داستان را نه تنها به کمک نقش‌هایی که برعهده می‌گیرند؛ بلکه به کمک تحلیل یکان‌های معنایی یا همان معنابن‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها، می‌توان مورد بررسی قرار داد. در این بخش به تحلیل مؤلفه‌ای و تأثیر آن بر گفتمان ارداویراف‌نامه و در بخش بعد به بررسی نقش‌ها پرداخته خواهد شد.

در متون کهن الهیاتی ایران زمین، عموماً بیش از آن‌که بتوان شخصیت‌های داستانی و نمایی را بازشناخت، موجوداتی (گاه انسانی و گاه غیرانسانی) تصویر می‌شوند که صرفاً شباهت‌هایی با شخصیت‌های داستانی دارند و از این رو بهتر است شخص‌واره‌های داستانی نام‌گذاری شوند. «ارداویراف‌نامه» نیز از این قاعده مستثنی نیست و به‌جز چند شخصیتی که در سه فصل نخست، خواننده با آن‌ها روبه‌رو می‌شود و اندک شخصیت‌پردازی که در رابطه با آن‌ها انجام می‌شود، در باقی متن شخص‌واره‌های داستانی حضور دارند و البته نقش مهمی را نیز در تشکیل گفتمان غالب داستان ایفا می‌کنند. این شخص‌واره‌های داستانی که مهم‌ترین «کانونی‌شده‌های» داستان به شمار می‌آیند، بیش از آن‌که مانند ویراز، سروش اهلو و آذر ایزد جنبه رئالیستی داشته باشند، جنبه نمادین دارند. بیش‌ترین معنابن‌ها را می‌توان برای ویراز به عنوان شخصیت اصلی در نظر گرفت. [انسان]، [مذکر]، [درست‌کار]، [با ایمان]، [بی‌غامبر]، [نیک‌گفتار]، [نیک‌کردار]، [نیک‌سرشت]، [معتمد] و [راسخ] بخشی از معنابن‌های تشکیل‌دهنده شخصیت ویراز هستند؛ اما در مورد باقی شخصیت‌ها و شخص‌واره‌های داستان، معنابن‌ها بسیار محدود هستند تا آن‌جا که به‌خصوص در مورد شخص‌واره‌های نمادین هیچ اطلاعاتی در اختیار خواننده قرار نمی‌گیرد مگر به‌واسطه معنابن‌های محدود تشکیل‌دهنده‌شان که آن‌ها را از هم متمایز می‌کند. این معنابن‌های محدود بخش مهمی از روند تشکیل گفتمان ایدئولوژیک اثر به حساب می‌آیند. شخص‌واره‌های بهشتی که وجه تمایز اصلی آن‌ها معنابن‌های مرتبط با شغل آن‌هاست (به عنوان مثال می‌توان به [یزش‌گران]، [ارتشتاران]، [شبانان]، [صنعتگران]، [کدخدایان]، [کشاورزان]، [آموزگاران]، [دهقانان]، [آشتی‌خواهان] و مانند آن اشاره کرد). تماماً با معنابن‌های مثبتی (مانند [زیبایی]، [راست‌گویی] و [پیروزی]) که به بیان

ویراز از جایگاه ستایش‌آمیز آن‌ها خبر می‌دهد، معرفی می‌شوند. این در حالی است که معنابن‌های ناظر بر یک کنش و یا وضعیتی منفی (مانند [خیانت کاری]، [گران‌فروشی]، [تنبلی]، [تن‌فروشی] و [دروغ‌گویی]) را شاخصه اصلی تفاوت میان شخص‌واره‌های دوزخی می‌توان دانست؛ علاوه بر هماهنگی میان معنابن‌های تشکیل‌دهنده سطح مکانی زاویه‌دید با معنابن‌های این شخص‌واره‌های داستانی، آن‌چه ارتباط میان این مطلب با گفتمان ایدئولوژیک اثر را شفاف‌تر می‌کند ذکر این نکته است که طی سفر ویراز، متن به کمک همین معنابن‌های تشکیل‌دهنده شخص‌واره‌ها و کانونی‌شده‌های بهشتی و دوزخی، دست به تدوین یک دستورالعمل دینی زیر چتر گفتمان ایدئولوژیک خود می‌زند. به بیان دیگر متن تلاش می‌کند تا به کارگیری این معنابن‌ها در کنار دیگر عناصر روایی و زبانی، مجموعه‌ای از باید و نبایدها را برای خواننده خویش ترسیم کند؛ البته متن به دلایل گوناگون از جمله وضعیتی آن زمان جامعه ساسانی تصویر دقیق‌تر و گسترده‌تری از نبایدها ارائه می‌دهد؛ به عنوان یک نمونه می‌توان به مثالی در رابطه با پادشاه خوب و بد از منظر گفتمان ایدئولوژیک غالب داستان، اشاره کرد که در فصل‌های ۱۲ و ۲۸ کتاب معرفی می‌شوند:

و دیدم روان فرمانروایان خوب و پادشاهان را که از آنان بزرگی و خوبی و نیرومندی و پیروزگری می‌تافت هنگامی که در روشنی، در ارابه زرین و در گردونه می‌رفتند، و به این به نظر من ستایش‌آمیز آمد (ژینیو، ۱۳۹۸).

و دیدم روان مردی که در هوا او را نگاه داشته بودند و پنجاه دیو او را با مار شبیا از پیش و پس می‌زدند و پرسیدم: «این تن چه گناه کرد که روان او چنین پادافره‌ی را تحمل می‌کند؟» سروش اهلو و آذر ایزد گفتند: «این روان آن مرد دروند است که در گیتی فرمانروایی بد کرد و نسبت به مردمان نابخشایشگر و آزاررسان بود و از آو آسیب و پادافره گونه گونه مردم می‌رسید» (همان).

در مثال‌های بالا، به کمک تفاوت در فضاسازی‌ها و معنابن‌ها، متن دو سرنوشت متفاوت برای دو پادشاه با دو رویکرد متفاوت را ترسیم می‌کند و در ذیل آن نیز (به کمک مثال‌ها متعدد دیگر) گفتمان ایدئولوژیک خود را شکل می‌دهد.

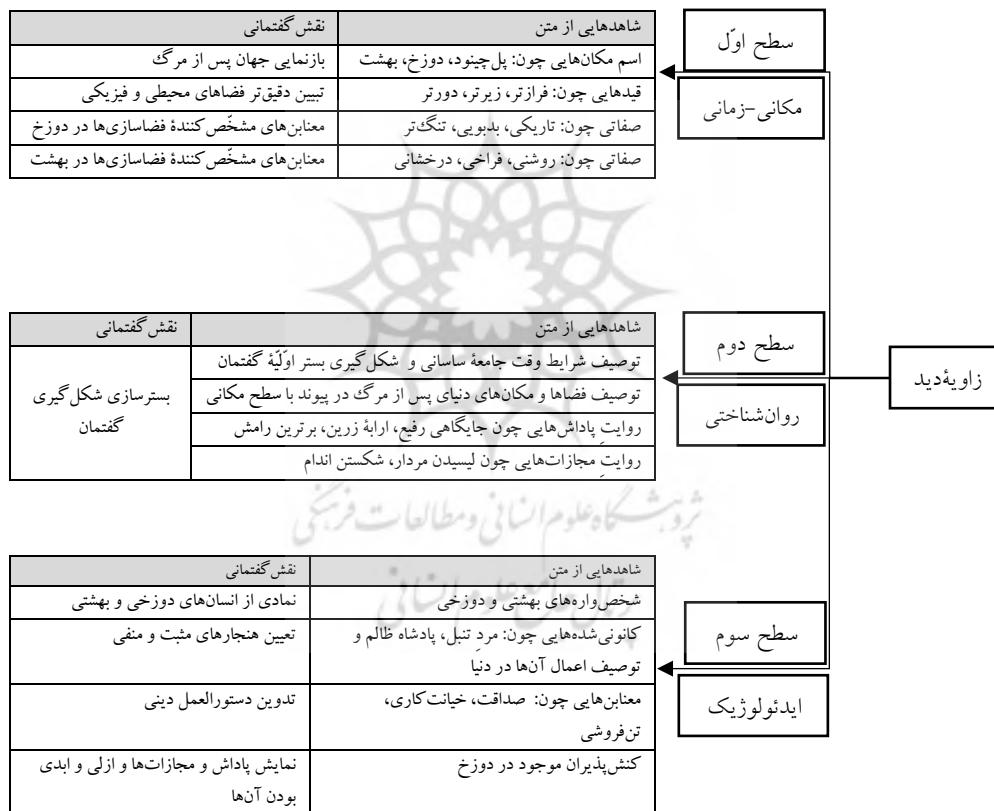
۳-۳. نقش‌های زبانی

آخرین جزئی که در شکل‌گیری گفتمان غالب ارداویراف‌نامه مؤثر است نقش‌هایی است که شخصیت‌ها و شخص‌واره‌ها در طول سفر ویراز بر عهده می‌گیرند. اگر سطح روان‌شناختی (راوی و روایت) بستر اولیه شکل‌گیری گفتمان را مهیا می‌سازد، سطح مکانی به بازنمایی دنیای پس از مرگ

و تصویرسازی‌هایی هم گام با گفتمان ایدئولوژیک می‌پردازد و در آخر کانونی‌گر، کانونی‌شده‌ها، شخص‌واره‌ها و نهایتاً معنابن‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها عناصر اصلی سازنده گفتمان غالب به شمار آیند، این نقش‌های زبانی و ارتباط آن‌ها با عناصر دیگر گفتمان‌ساز متن است که ارتباط میان گفتمان ایدئولوژیک متن با خواننده را شکل می‌دهد. در طی سفر ویراز و هم‌راستا با فضاسازی‌ها و معنابن‌های موجود و به واسطه کنش‌گری شخص‌واره‌های داستانی است که خواننده متن با پاداش‌های بهشتیان و مجازات‌های دوزخیان آشنا می‌شود. برای تحلیل دقیق‌تر این مسئله می‌بایست انواع خبرهای موجود در متن و رابطه اسم‌ها (شخص‌واره‌های نمادین) با آن‌ها را مورد بررسی قرار داد. فاولر با پیروی از چامسکی، خبر را جزئی از گزاره که خود جزئی از ژرف‌ساخت متن است معرفی می‌کند و برای آن سه نوع خبرهای نشان‌دهنده «کنش»، «وضعیت» و یا «تغییر در وضعیت» را در نظر می‌گیرد. در فصول مرتبط با بهشت و دوزخ عموماً خبرهای تشکیل‌دهنده، کنشی و یا وضعیتی هستند و خبرها و یا افعالی که نشان‌دهنده تغییر در وضعیت باشد در این فصول وجود ندارد (برعکس فصول اول تا سوم که هر سه نوع خبر در متن موجود است). نخستین نکته در پیوند با گفتمان ایدئولوژیک متن همین مطلب است. عدم وجود خبرها و افعالی که نشان‌دهنده تغییر در وضعیت هستند، نشانی از ازلی و ابدی بودن پاداش‌ها و مجازات‌ها را در خود دارند. نکته دوم این است که، انسان‌های بهشتی و دوزخی را در نگاه اول می‌توان به دو دسته «کنش‌گر» (از این منظر که کنشی از خود بروز می‌دهند و یا به بیان دیگر از این جهت که اسم یک خبر «کنشی» هستند) و «کنش‌پذیر» تقسیم‌بندی کرد؛ اما از نظرگاهی دیگر و البته دقیق‌تر، تمام آن‌ها را می‌توان «کنش‌پذیر» به حساب آورد. دلیل این تفسیر، که خصوصاً در فصل‌های مرتبط با دوزخ که «کنش‌گری» شخص‌واره‌های داستانی مشخص‌تر است و نمود بیش‌تری نیز دارد، در بی‌اختیاری این شخص‌واره‌ها می‌توان جست‌وجو کرد. در طول سفر «ویراز» هیچ‌کدام از این شخصیت‌ها نسبت به مجازات‌های سخت خود نه اعتراضی دارند و نه حتی گفت‌وگویی میان آن‌ها با «ویراز» یا شخصیت‌های دیگر شکل می‌گیرد، تا آن‌جا که می‌توان این شخص‌واره‌ها را «کنش‌پذیرانی» بی‌اختیار دانست. این تفسیر در کنار بحث ازلی و ابدی بودن پاداش‌ها و مجازات‌ها به مرور و در طول فصل‌های مرتبط با بهشت و دوزخ گفتمان ایدئولوژیک اثر را تکمیل می‌کند. به این ترتیب در طول سفر ویراز شخص‌واره‌های نمادین داستان که با وجه «کانونی‌شده» خود در تعیین هنجارهای ایدئولوژیک متن مؤثر بودند، با «کنش‌پذیری» خود به کمک عناصر دیگری چون معنابن‌های مکانی و فضاسازی‌های انجام شده در فصول بهشت و دوزخ، تصویری از موافقت یا مخالفت با هنجارهای ایدئولوژیک متن را برای خواننده ترسیم می‌کنند.

به این ترتیب و با نگاهی کلی به سطوح مختلف زاویه‌دید، می‌توان به این نکته اشاره کرد که با حرکت میان لایه‌های مختلف زاویه‌دید خواننده داستان نیز، مانند «ویراز»، تجربه سفری از بعدی مکانی به اعماق وجود انسان را خواهد داشت. این تجربه و سفر از سطح «مکانی-زمانی» زاویه‌دید به عنوان تجربه فیزیکی در مکان و محیط بودن آغاز می‌شود و با گذر از سطح «روان‌شناختی»، در نهایت به سطح «ایدئولوژیک» زاویه‌دید و اعماق وجود و روان انسان‌هایی که در دوزخ و برزخ گرفتار و یا در بهشت با شادمانی در حال زیستن هستند، ختم می‌شود:

نمودار ۱. سطوح زاویه دید و نقش‌های گفتمانی آن‌ها (مرجع نگارندگان)

۴. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که کهن متن‌های الهیاتی هم‌چون «ارداویراف‌نامه»، مانند متون داستانی و ناداستانی مدرن، از عناصر زبانی و معنایی برای شکل‌دادن به گفتمان خود، که در متون الهیاتی غالباً حامل یک ایدئولوژی مشخص است، استفاده می‌کنند. در «ارداویراف‌نامه» به‌عنوان نمونه مطالعاتی این پژوهش، گفتمان ایدئولوژیک طی سفر «ویراز» به دنیای پس از مرگ شکل می‌گیرد. در طی این سفر که آن را یک سفر نمادین درونی نیز می‌توان به حساب آورد، گفتمان غالب متن در سطوح مختلف روایی و به کمک فضاسازی‌های مکانی و معنابن‌های آن، نظرگاه اتخاذ شده توسط راویان، کانونی‌گر و کانونی‌شده‌ها، معنابن‌های تشکیل‌دهنده شخص‌واره‌های داستانی و نهایتاً نقش‌های زبانی، ایجاد و به خواننده منتقل می‌شود. کتاب در طول ۱۰۱ فصل خود، تلاش می‌کند تا با برقراری ارتباط با خواننده خود، هنجارهای خوب و بد و در ذیل آن دستورالعمل‌هایی برای پابندی به این هنجارها ترسیم کند. «ویراز» هرچند در متن به عنوان یک شخص حقیقی معرفی می‌شود، اما وی را نیز مانند سفرش می‌توان دارای وجهی نمادین دانست که در طول سفر خود و هم‌گام با شکل‌گیری گفتمان ایدئولوژیک اثر دچار تحولاتی می‌شود و به بیان دیگر گفتمان ایدئولوژیک متن بر خود او، نیز اثرگذار است. شواهد این تحقیق نشان می‌دهد که هرچند نحوه شکل‌گیری گفتمان این دسته از آثار به نسبت متن‌های جدیدتر ساده‌تر است و متن از تکنیک‌های زبانی و معنایی پیچیده برای پدید آوردن گفتمان غالب خود استفاده نمی‌کند؛ اما به کمک الگوی تحلیل ارائه شده، که بر پایه نظریات راجر فاولر به دست آمده، گفتمان این اثر قابل بررسی است و حتی در تحلیل متون داستانی و ناداستانی متأخرتر نیز می‌توان از این الگو کمک گرفت؛ به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که کهن متن‌های الهیاتی ایرانی مانند ارداویراف‌نامه، هرچند عموماً نویسنده مشخصی ندارند، به قصد ادبیت نیز خلق نشده‌اند و حتی متن آن‌ها گاه به مانند اوراد است؛ اما از تمهیدات مشابه ادبی و زبانی و البته ساده‌تری به نسبت آثار متأخرتر و مدرن‌تر، برای شکل‌گیری گفتمان خود، که عموماً گفتمان ایدئولوژیک است و مطرح کردن آن با خواننده استفاده می‌کنند.

پی‌نوشت‌ها

۱. در این بخش و بخش بعدی در رابطه با ترجمه واژه‌های تخصصی متن از ترجمه محمد غفاری در کتاب زبان‌شناسی و رمان استفاده شده است.

۲. مقصود از چشم‌انداز، Perspective، و از زاویه دید، Point of View، است.
۳. نام کوهی که بنا بر جهان‌شناسی مزدیسنانی در مرکز زمین قرار دارد. (با حروف‌نویسی: $ck^{\circ}t \ Y$ $(d^{\circ}yty(k)$)
۴. با حروف‌نویسی: cynwpt pwhl
۵. با حروف‌نویسی: wyd[°]p[°]n
۶. با حروف‌نویسی: zmyk dwšhw
۷. با حروف‌نویسی: pr[°]ctl
۸. با حروف‌نویسی: hcdl
۹. با حروف‌نویسی: g[°]m
۱۰. با حروف‌نویسی: tngtl
۱۱. با حروف‌نویسی: bym[°]kntl
۱۲. با حروف‌نویسی: t[°]lykyh
۱۳. با حروف‌نویسی: dwšgndkyh
۱۴. با حروف‌نویسی: lwšnīh
۱۵. با حروف‌نویسی: pl[°]hwyh
۱۶. با حروف‌نویسی: š[°]tyh
۱۷. با حروف‌نویسی: bl[°]cšnykyh
۱۸. با حروف‌نویسی: gcstk'
۱۹. با حروف‌نویسی: SLYA bht
۲۰. با حروف‌نویسی: $^{\circ}hlmwk \ Y \ dlwnd \ Y \ ^{\circ}n^{\circ}k \ krt^{\circ}l$
۲۱. با حروف‌نویسی: gcstk' gn(n)[°]k mynw[°]k Y dlwnd
۲۲. ترجمه‌ای از واژه، Figure، که با همین مفهوم فیستر در کتاب نظریه و تحلیل درام استفاده کرده است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

- بازگیر، نورالدین و همکاران (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل اهداف و ویژگی‌های پنج سفرنامه روحانی (گیل‌گمش، ارداویراف‌نامه، افسانه از افلاطون، سیر العباد سنایی، کمدی الهی دانتِه). متن پژوهی ادبی، ۲۲(۷۶)، ۳۳-۶۰. Doi: [10.22054/ltr.2018.8832](https://doi.org/10.22054/ltr.2018.8832)
- داوودی‌مقدم، فریده و همکاران (۱۳۹۶). نقش پادگفت‌مان‌ها در تحلیل گفتمانی سوره کُهِف (واکاوی داستان‌های یاران غار و خضر و موسی). پژوهش‌های زبان‌شناختی قرآن، ۶، ۱۶-۱. Doi: [10.22108/nrgs.2017.21520](https://doi.org/10.22108/nrgs.2017.21520)
- ژینیو، فیلیپ. (۱۳۹۸). *ارداویراف‌نامه*، ترجمه ژاله آموزگار. تهران: انتشارات معین - انجمن ایران‌شناسی فرانسه.
- عبدالهیان، حمید و همکاران (۱۳۹۹). تحلیل گفتمانی داستان «خانه روشن» گلشیری با استفاده از نظریه راجر فاولر. *زبان و ادبیات فارسی*، ۳۳، ۲۵۱-۲۲۹.
- عبدالهیان، حمید و همکاران (۱۳۹۷). تحلیل متن و گفتمان داستان لنگ از ابراهیم گلستان بر اساس نظریه زبان‌شناسی راجر فاولر. *ششمین همایش ملی متن پژوهی ادبی نگاه تازه به ادبیات داستانی معاصر*، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- فاولر، راجر و دیگران. (۱۳۹۷). *زبان‌شناسی و نقد ادبی*. ترجمه مریم خوزان و حسین پاینده. تهران: نشر نی.
- فاولر، راجر. (۱۳۹۵). *سبک و زبان در نقد ادبی*، ترجمه مریم مشرف. تهران: نشر سخن.
- فاولر، راجر. (۱۳۹۶). *زبان‌شناسی و رمان*، ترجمه محمد غفاری. تهران: نشر نی.

English References

- A. Sebeok, T. (1960). *Style in Language*. New York, London: Publisher: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology and John Wiley and Sons, Inc.
- Barry, P. (2009). *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. Manchester: Manchester University Press.
- Brunk, B. (2001). "En Otras Voces": Multiple Voices in Sandra Cisneros's *The House on Mango Street*." Published: *University of North Carolina*, 133, 150-137.
- Fowler, R. (1979). "Anti-Language Fiction." Pennsylvania: Published: *Penn State University Press*, pp: 278-259
- Fowler, R. (1984). "Studying Literature as Language." Norwich: Publisher: *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, no. 1 (January): 81-90.

- Halliday, M. A. K. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Publisher: Hodder Arnold.
- Haug, M., West, E. W. (1872). *The Book of Arda Viraf*. Published: Bombay: Government Central Book Depot; London: Trubner and Co.
- Lodge, D. (1966). *The Language of Fiction*. Published: London: Routledge and Kegan, New York: Columbia University Press.
- Lothe, J. (2000). *Narrative in Fiction and Film: An Introduction*. Published: Oxford: Oxford University Press.
- Mair, C. (1985). "The "New Stylistics": A Success Story or the Story of Successful Self-Deception?." Published: *Penn State University Press*, Vol. 19, No. 1, pp: 133-117.
- Rimmon-Kenan, S. (2001). *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. Published: London: Routledge.
- Toolan, M. J. (2001). *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*. Published: New York: Routledge.
- Uspensky, B. (1973). *A Poetics of Composition: The Structure of the Artistic Text and Typology of a Compositional Form*. Translated by Zavarin, V. & Witting, S. Published: Berkley, Los Angeles and California: University of California Press
- Gignoux, P. (2019). *Le livre d'Ardavirāz*. Translated by: Amouzgar, J., Institut Francais de Recherche en Iran.

Persian References Translated to English

- Abdollahian, H., Farahmand, F. and Zandi, A. (2018). "Analysis of the text and discourse of Lang Golestan's story based on Roger Fowler's linguistic theory". *Sixth National Conference on Literary Text Studies A New Look at Contemporary Fiction*, Tehran: *Allameh Tabataba'i University*, 17-1. [In Persian]
- Abdollahian, H., Shafiee, S. and Zandi, A. (2020). "A Discourse Analysis of Golshiri's "Khaneh-ye-Roshanan" Using Roger Fowler's Theory". *Persian Language and Literature*, Vol. 28, No. 88, pp: 229-251. [In Persian]
- Bazgir, N., Heidari, A., Hasani Jalilian, M. And Noori Khatonbani, A. (2018). The study of goals and structural specifications in the five spiritual Travel books. *Literary Text Research*, Vol. 22, No. 76, pp: 33-60. Doi: [10.22054/ltr.2018.8832](https://doi.org/10.22054/ltr.2018.8832) [In Persian]
- Davoudi Moghadam, F., Shairi, H., Qotbi, S. (2017). "The Role of Anti-Discourse in the Discursive Analysis of Surah Kahf)." *Linguistic Research in the Holy Quran*, Vol. 6, No. 11, pp: 16-1. [In Persian]
- Fowler, R & Others. (2018). *Linguistics and literary criticism*. Translated by Khouzan, M. & Payandeh, H. Tehran: Nashrenay. [In Persian]
- Fowler, R. (1977). *Linguistics and the Novel*. Translated by Ghaffari, M. Tehran: Nashrenay. [In Persian]
- Fowler, R. (1996). *Linguistic criticism*. Translate by Mosharraf, M. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Shairi, H., and Sasani, F. (2007). "Viewpoint and Perspective in Discourse." *The International Journal of Humanities*, Vol. 15, No. 1, pp: 81-96. [In Persian]